

ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สื่อมวลชนเปรียบเสมือนกระจกบานใหญ่ที่สะท้อนความเป็นจริงในสังคม และช่วยให้สมาชิกในสังคมสามารถรับรู้ และเข้าใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ตามความเป็นจริงของสังคมโดยไม่จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในเหตุการณ์นั้น นอกจากนี้ สื่อมวลชนยังเป็นเครื่องบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในสังคมขณะนั้น โดยสามารถทำการศึกษาได้จากเนื้อหาสาระที่ปรากฏในสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ คอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตในนิตยสารก็ถือว่าเป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่บันทึกสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม รวมทั้งความรู้สึกนึกคิดของสตรีและคนในสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาในเนื้อหาของคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตในนิตยสาร สตรีสาร เพื่อทราบถึงประเภทของปัญหาและภาพสะท้อนตามความเป็นจริงของบทบาทและสถานภาพสตรีที่ปรากฏในคอลัมน์นี้ ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงสมควรต้องกล่าวถึงทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดทางด้านสื่อสารมวลชน แบ่งเป็น 2 แนวความคิด ได้แก่

1.1 แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของการสื่อสารในกระบวนการสังคม

กระบวนการสังคมนิยม¹ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตั้งแต่มนุษย์แรกเกิด ไปจนมนุษย์ตาย หรือเพื่อเตรียมมนุษย์เข้าสู่สังคมในแต่ละช่วงตอนของชีวิต เพื่อให้มนุษย์เข้าใจบทบาท สิทธิ และหน้าที่ที่มนุษย์เราจะต้องประพฤติปฏิบัติในฐานะสมาชิกของแต่ละสังคม กระบวนการสังคมนิยม เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เริ่มตั้งแต่การเรียนรู้บทบาทของการเป็นลูก เรียนรู้ บทบาท สิทธิ และหน้าที่ของการเป็นนักเรียนในระดับชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่เป็นนักเรียนประถม นักเรียนมัธยมต้น จนถึงอุดมศึกษา ในทางเดียวกันก็ต้องเรียนรู้วิธีการเป็นเพื่อน การเป็นประ- ชากรที่ดีของประเทศ และในอีกช่วงเวลาหนึ่งก็ต้องเรียนรู้การเป็นภรรยาที่ดี สามีที่ดี มารดาที่ดี จนกลายมาเป็นคุณย่าคุณยายที่ดี เป็นต้น

กระบวนการสังคมนิยมเกิดขึ้นได้โดยมีสถาบันต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอด เป็นผู้ เตรียมมนุษย์เข้าสู่สังคม โดยเริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัวที่สอนให้รู้จักการเดิน การพูด การกิน อบรมด้านทัศนคติ ค่านิยม สอนให้รู้จักกับบทบาทหน้าที่ของการเป็นลูกที่ดี เป็นพี่ที่ดี เป็นน้องที่ดี เป็นเพื่อนที่ดี และเป็นนักเรียนที่ดี ก่อนที่จะไปเข้าโรงเรียน หลังจากไปเข้าโรงเรียนในแต่ละ ระดับชั้น มนุษย์ได้รับการขยายเพิ่มเติมเรื่องของค่านิยม หน้าที่ของการเป็นนักเรียน นักศึกษา หลักการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ตลอดจน หลักวิชาการต่าง ๆ ที่เตรียมไปประกอบอาชีพ

นอกจากสถาบันครอบครัวยังมีสถาบันอื่น ๆ เช่น สถาบันการศึกษา การเมือง ศาสนา และสถาบันการสื่อสารมวลชนที่มีบทบาทในการเตรียมตัวของมนุษย์เข้าสู่สังคม โดยในอดีตสถาบัน ต่าง ๆ เหล่านี้มีความสำคัญต่อการเรียนรู้บทบาทในสังคมมาก สถาบันครอบครัวถือว่าเป็นแหล่ง

¹ เสรี วงษ์มณฑา, "บทบาทของการสื่อสารในกระบวนการสังคมนิยม", ในเอกสาร การสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร เล่มที่ 1 หน่วยที่ 12 (ณทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2529), หน้า 681-688.

ที่มาของการสร้างค่านิยมในสังคม สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งวิชาความรู้ที่นักเรียนต้องนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคมต่อไป ส่วนสถาบันการศึกษาก็เป็นแหล่งในการเผยแพร่คุณธรรมต่าง ๆ แต่ในปัจจุบันสถาบันต่าง ๆ ได้ลดความสำคัญลงไป ยกเว้นสถาบันการสื่อสารมวลชนซึ่งเริ่มมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นต่อการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ในสังคม ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1) สื่อมวลชนสอนบทบาท เนื่องจากการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมมนุษย์จะต้องมีบทบาทต่าง ๆ เช่น บทบาทของความ เป็นแม่ เป็นพ่อ เป็นครู เป็นนักเรียน เป็นพี่ เป็นน้อง เป็นผู้บังคับบัญชา เป็นต้น และมนุษย์ได้เรียนรู้บทบาทต่าง ๆ จากสื่อมวลชนอย่างมากมาย ทั้งจากคอลัมน์ในหนังสือพิมพ์ บทความในนิตยสาร หรือคอลัมน์ต่าง ๆ ในนิตยสาร บทบาทตัวละครในนวนิยาย ในวิทยุ โทรทัศน์ ในภาพยนตร์ เป็นต้น

2) สื่อมวลชนสร้างค่านิยม ในขณะที่กำลังเรียนรู้บทบาทของการเป็นสมาชิกของสังคมจากสื่อมวลชนนั้น มนุษย์ก็ต้องเรียนรู้ค่านิยมไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมเรื่องการสะสมทรัพย์สิน การดำเนินชีวิต ความทะเยอทะยาน จุดหมายปลายทางของชีวิต หรือค่านิยมทางเพศ ค่านิยมต่าง ๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยได้มาก ทั้งด้านค่านิยมทางเพศ กฎเกณฑ์ของศีลธรรมจรรยา ความเชื่อในวัตถุนิยม ความเชื่อในเรื่องของเสรีภาพของชีวิตที่จะไม่ยอมให้ใช้ชีวิตอยู่ภายใต้คำพิพากษาของสังคม และการผลพวงจากเอกลักษณ์ของความเป็นชาติที่ทำให้เกิดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย

3) สื่อมวลชนสร้างทัศนคติ ทัศนคติ คือ ความพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติประกอบไปด้วยความรู้ ความรู้สึก และแนวโน้มของพฤติกรรม สื่อมวลชนจะเป็นผู้ให้ข่าวสาร ให้ความรู้และสอนวิธีการประเมินสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนชี้แนวทางที่จะเอื้ออำนวยในการปฏิบัติซึ่งทำให้ทัศนคติเปลี่ยนแปลงไป เช่น ทัศนคติในการยอมรับผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน การยอมรับความสามารถของผู้หญิงว่าเท่าเทียมกับชาย เป็นต้น

4) สื่อมวลชนสอนวิธีการใช้เวลา ในสังคมมนุษย์มักเรียนรู้การใช้เวลาว่างจากสังคม ในอดีตเราเรียนรู้การใช้เวลาว่างจากพ่อแม่หรือเพื่อนฝูง แต่ในปัจจุบันนี้ ลูกกับพ่อแม่อาจจะใช้เวลาว่างที่แตกต่างกัน เช่น การเล่นเกม ดนตรี การท่องเที่ยว หรือการสะสม ทั้งนี้เพราะเราได้เรียนรู้วิธีการใช้เวลาว่างจากสื่อมวลชนมากกว่าพ่อแม่ เราได้เรียนรู้จากแนวทางการใช้เวลาว่างของตัวคนในภาพยนตร์ นวนิยาย และจากข่าวคนดังในสังคม

5) สื่อมวลชนสอนวิธีการใช้เงิน รายได้ของมนุษย์นั้นจะถูกนำไปใช้แตกต่างกันไปตามยุคตามสมัย โดยใช้ไปกับการเล่นเกม การเที่ยว การกิน การแต่งตัว ในอดีตเราเรียนรู้วิธีการใช้เงินจากพ่อแม่และครูอาจารย์ แต่ในปัจจุบันนี้ เราเรียนรู้จากสื่อมวลชน ทำให้การใช้เงินที่พ่อแม่ให้มาในแนวทางที่แตกต่างไป จากแนวความคิดของพ่อแม่ หรือบางที่ก็รับไม่ได้ เช่น การนั่งตามร้านอาหารราคาแพง การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าราคาแพง เป็นต้น

6) สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมรสนิยม ด้วยเทคโนโลยีที่เจริญ เช่น การอัดเสียง การถ่ายภาพยนตร์ และวิดีโอ ทำให้สื่อมวลชนมีส่วนลดรสนิยมของประชาชนและมาตรฐานของสุนทรีย์ทางด้านศิลปะวัฒนธรรมในยุคนี้ลดลงไปมาก ประชาชนในปัจจุบันรับศิลปะได้ง่ายกว่าเดิม คนเป็นนักแสดงได้ง่ายขึ้น เป็นนักร้องได้ง่ายขึ้น เพราะมีการผลิตกันมากขึ้น เทคโนโลยีก้าวหน้า และต้นทุนการผลิตลดลง ความถี่ของการปรากฏในสื่อมวลชนกลายเป็นที่มาของการยอมรับแทนการพิจารณาแง่มุมของสุนทรีย์อย่างที่เคยเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาในสมัยก่อน ๆ ละคนนวนิยาย ภาพยนตร์ ดนตรี มีทุกประเภทสำหรับคนทุกระดับชั้น จนความปรารถนาที่จะพัฒนารสนิยมให้เหมาะสมกับงานศิลปะวัฒนธรรมชั้นสูงกลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นอีกต่อไป

7) สื่อมวลชนชี้แนะการตอบโต้ทางอารมณ์ ในการดำเนินชีวิตในสังคม เราต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทั้งที่เป็นสิ่งของ เหตุการณ์ และตัวบุคคล สื่อมวลชนได้สอนให้เราเรียนรู้การตอบโต้ทางอารมณ์กับสิ่งเหล่านี้ เราจะพูดเพราะกับใคร เราจะรักอะไรชอบอะไร เราจะแสดงออกกับพ่อแม่อย่างไร กับครูอย่างไร สื่อมวลชนมีส่วนร่วมสร้างแนวทางการอารมณ์ของเราทั้งนั้น เช่น การกอดจูบในที่สาธารณะ หรือการจับมือถือแขนกันในที่สาธารณะ

เริ่มเป็นที่ยอมรับเพราะสื่อมวลชนได้ชี้ให้เห็นปรากฏการณ์เหล่านี้ว่ายอมรับได้ การแสดงความรัก เช่น การกอดชบกันในที่สาธารณะทำให้เห็นเป็นประจำ จนหลายคนคิดว่าการแสดงอารมณ์ออกมา เช่นนี้ไม่ใช่สิ่งที่เสียหายนะอะไร

8) สื่อมวลชนกำหนดทิศทางของพฤติกรรม โดยปกติการอยู่ร่วมกันในสังคม คนเราจะมีทิศทางของการความประพฤติ ซึ่งเดิมนั้นกลุ่มเคยมีบทบาทสำคัญที่สุดในการกำหนดทิศทาง ปัจจุบันแม้กลุ่มยังคงมีความสำคัญอยู่ แต่ขณะเดียวกันสื่อมวลชนได้สร้างกลุ่มอ้างอิงขึ้นมา เช่น การเป็นดารา นักร้อง นักการเมือง นักวิชาการ สื่อมวลชนจะชี้ให้เห็นว่า เขาเหล่านั้นมีทิศทางของพฤติกรรมอย่างไร กลุ่มเหล่านี้จะไม่จำเป็นต้องเป็นกลุ่มที่แท้จริงของเรา แต่เป็นกลุ่มอ้างอิงที่เราไปให้เกาะเยอทะยาน และจากการเรียนรู้เกี่ยวกับกลุ่มจากสื่อมวลชน แล้วนำเอาทิศทางของพฤติกรรมของกลุ่มอ้างอิงเหล่านี้มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

จากแนวความคิดบทบาทของการสื่อสารในกระบวนการสังคมกรรม มีความสำคัญอย่างมากในสังคมปัจจุบัน สถาบันการสื่อมวลชนจะมาทดแทน บทบาทของสถาบันครอบครัว ศาสนา และการศึกษา ซึ่งนับวันจะลดความสำคัญลงไป เช่น พ่อแม่มีเวลาให้ลูกน้อยลงเนื่องจากการดิ้นรนในการทำมาหากิน ในปัจจุบันสื่อมวลชนนั้นมีมากประเภทขึ้น มีกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกันตามเพศ วัย ซึ่งทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกันระหว่างพ่อแม่และลูก ประกอบทั้งความแตกต่างในความคิด ประสบการณ์ที่มากขึ้นตามวัย ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างพ่อแม่และลูก ส่วนสถาบันการศึกษา ครู ก็ลดความสำคัญลง และสภาพเศรษฐกิจทำให้ครูไม่สามารถเป็นครูในลักษณะของบุชโยบุคคลดังแต่ก่อน ความเคารพนับถือของนักเรียนที่มีต่อครูก็ลดน้อยลงไปพร้อมกับความขัดแย้งกับครูมากขึ้น ทางด้านสถาบันศาสนาก็เริ่มเสื่อมถอยลง ผู้คนเริ่มห่างวัดมากขึ้น เนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจทำให้คนต้องดิ้นรนทำมาหาเลี้ยงชีพมากกว่าการไปทำบุญ จากการพัฒนาเปลี่ยนแปลงของสถาบันต่าง ๆ ยกเว้น สถาบันการสื่อสารมวลชน ซึ่งมีความสำคัญต่อการเรียนรู้บทบาทในสังคมตั้งแต่เด็ก จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และท่ามกลางความสับสน การต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย สถาบันการสื่อสารมวลชนก็เป็นเครื่องช่วยแก้ปัญหาบางอย่างได้ เช่น คอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตในนิตยสารจะมีบทบาทในการชี้แนะและให้

คำปรึกษาแก่บุคคลที่ประสบปัญหาชีวิต และยังทำหน้าที่แทนสถาบันครอบครัว ศาสนา และการศึกษาในการสอนบทบาทต่าง ๆ ดังเช่น การสอนให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนที่มีต่อสังคม มีหน้าที่ในการสร้างค่านิยมบางประการ อาทิ ค่านิยมในเรื่องการมีความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศในฐานะเพื่อนหรือคู่รัก มีหน้าที่ในการสร้างทัศนคติ โดยจะให้ข่าวสาร ความรู้ พร้อมทั้งสอนวิธีประเมินสิ่งต่าง ๆ รอบตัว และประการสุดท้ายมีหน้าที่ในการกำหนดปทัสถานของพฤติกรรมของกลุ่มอ้างอิงที่ตนสร้างขึ้น เพื่อให้คนกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับผู้เฝ้าประตู

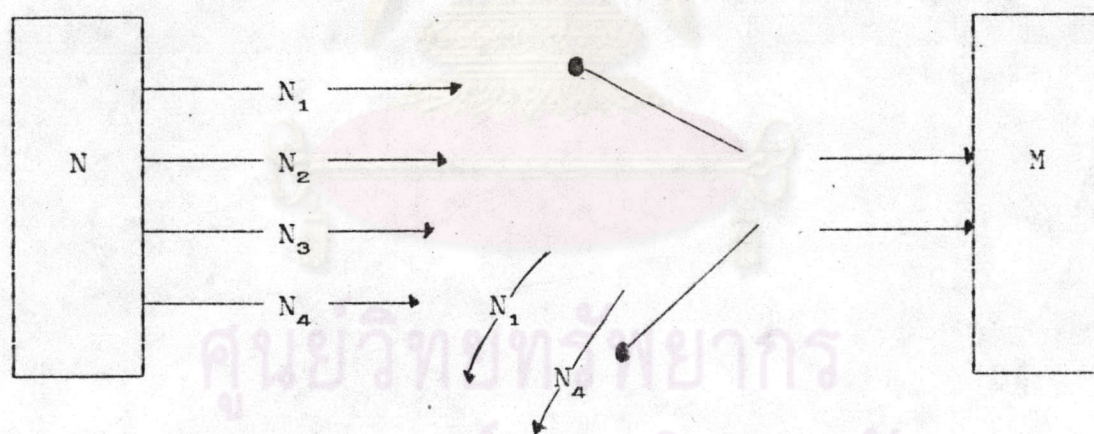
ผู้เฝ้าประตูหรือนายทวารประตู (Gatekeeper) หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในช่องทางการสื่อสาร และเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจว่า ข่าวสารที่ตนได้รับมานั้นจะส่งผ่านไปยังสื่อมวลชนหรือไม่ และส่งไปอย่างไร บุคคลผู้ทำหน้าที่นี้ได้แก่ บรรณาธิการข่าว นักข่าวซึ่งทำหน้าที่ตรวจสอบคัดเลือกเรียบเรียงข่าวสาร เพื่อเสนอให้กับประชาชนทราบ ทั้งนักข่าวและบรรณาธิการจึงอยู่ในฐานะที่ควบคุม (Control) ข่าวสารต่าง ๆ ที่จะผ่านไปยังประชาชน โดยการคัดเลือก เรียบเรียงข่าว กำหนดเวลาการเสนอข่าว และการจัดลำดับความสำคัญของข่าว แนวความคิดนี้ได้ถูกนำมาอธิบาย ลักษณะการไหลของข่าวสารในกระบวนการสื่อสารมวลชน¹ ดังคำกล่าวของเลวินว่า

"...การเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของประตู (Gate) นำสู่ความเป็นกลาง คือ เมื่อเราเข้าใจถึงองค์ประกอบซึ่งเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจของผู้เฝ้าประตู... อย่างไรก็ตาม เป็นความจริงที่ว่า อิทธิพลในส่วนของประตูในช่องทางการสื่อสารเป็นสิ่งที่ควรได้รับการ

¹ สุโขทัยธรรมมาธิราช, เอกสารประกอบการสอนหลักและทฤษฎีการสื่อสารมวลชน
หน่วยที่ 11, หน้า 17.

พิจารณาอย่างยิ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นผู้เฝ้าประตู และขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทั้งหมดภายใต้
ช่องทางการสื่อสารนั้น..."¹

ดี เอ็ม ไวท์ (White, D.M., 1950) ได้นำแนวคิดเรื่อง "ผู้เฝ้าประตู" มาใช้
เป็นครั้งแรกในการศึกษากิจกรรมของบรรณาธิการข่าวโทรทัศน์ของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฉบับหนึ่งใน
อเมริกา ซึ่งกิจกรรมในการตัดสินใจคัดเลือกข่าวเพื่อตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มีส่วนคล้ายผู้เฝ้าประตู²
เนื่องจากมีข่าวจำนวนมากมาที่ส่งมาทางโทรทัศน์ บรรณาธิการข่าวจะต้องเลือกข่าวเพียงบาง
ชิ้นที่มีความเหมาะสมลงตีพิมพ์ ประเด็นที่ใช้ในการศึกษาคือ ต้องการที่จะรู้ว่าบรรณาธิการได้ใช้
เกณฑ์ส่วนตัวที่ไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนมากนักน้อยเพียงไรในการคัดเลือกข่าว ผลของการศึกษา
พบว่า ส่วนหนึ่งของการคัดเลือกข่าวเป็นเรื่องของความต้องการขององค์กร และอีกส่วนเกี่ยวกับ
ความต้องการของผู้รับโดยมีแบบจำลองดังรูป

¹Richard W. Budd, Robert K. Thorp and Lewis Donohew, Content Analysis of Communication. The Macmillan Company, New York U.S.A., 1967, p.8.

²สวณิต ยมาภัย และระวีวรรณ ประกอบผล, แบบจำลองการสื่อสารมวลชน, 2528, หน้า 198.

N	=	แหล่งที่มาของข่าวสาร
$N_1, 2, 3, 4$	=	เรื่องต่าง ๆ ที่เป็นข่าว
N_21, N_31	=	เรื่องต่าง ๆ ที่เลือกสรรไว้
M	=	ผู้รับสาร
N_1, N_4	=	เรื่องต่าง ๆ ที่ต้องทิ้งไป ¹

จากแนวคิดเรื่อง "ผู้เฝ้าประตู" ชราม (Schram) ได้ให้ข้อสังเกตว่า แนวคิดผู้เฝ้าประตูเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชนในทุก ๆ ส่วนของกระบวนการสื่อสาร บางคนกล่าวถูกต้องในแง่ที่ว่า ข่าวสารที่ได้รับและข่าวสารที่ได้รับการถ่ายทอดมาอีกต่อหนึ่ง ข่าวสารเหล่านี้อาจได้รับการถ่ายทอดไปในรูปแบบเดิมหรือเปลี่ยนไป ชรามกล่าวเสริมอีกว่า ผู้เฝ้าประตูเป็นคนเล่นบทบาทที่สำคัญที่สุดในการสื่อสารภายในสังคม โดยจะยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสารที่เข้ามาในสายใยของข่าว (News Chain) สำนักข่าวและบรรณาธิการผู้ส่งข่าว (Telegraph Editor) นับเป็นผู้สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้ตัดสินใจเลือกข่าวมาเพียงบางข่าวจากที่ได้รับ ภายในกระบวนการสื่อสาร²

แนวคิดผู้เฝ้าประตูดังกล่าว สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยนี้ในแง่การศึกษาเกณฑ์การเลือกปัญหามาตอบ เกณฑ์ในการตอบปัญหา และองค์ประกอบที่กำหนดวิธีการตอบปัญหา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สวิต ยมาภัย และระวีวรรณ ประกอบผล, แบบจำลองการสื่อสารมวลชน, 2528, หน้า 198.

² Richard W. Budd, Robert K. Thorp and Lewis Donohew, Content Analysis of Communication, p.8.

2. แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพสตรี

แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพสตรี มีอยู่หลายแนวความคิดด้วยกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอก้าวเฉพาะแนวความคิดที่สำคัญต่อการศึกษางานวิจัยชิ้นนี้ ดังนี้คือ

2.1 แนวความคิดทางด้านชีววิทยา มีความเห็นว่า ผู้หญิงมีลักษณะทางชีววิทยาที่อ่อนแอกว่าผู้ชาย จึงเป็นเรื่องของเพศที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสภาพข้อเท็จจริงทางธรรมชาติด้านสรีระร่างกาย กล่าวคือ โครงสร้างของเพศชายโดยทั่วไป เช่น กระดูก กล้ามเนื้อ จะแข็งแรงกว่าหญิง ในขณะที่สภาพร่างกายของหญิงอ่อนแอกว่า และจะต้องใกล้ชิดกับธรรมชาติมาก เช่น การตั้งครรภ์ การคลอดบุตร เป็นต้น ดังนั้นสังคมจึงคาดหวังไว้แต่เฉพาะปฏิบัติตามแบบแผนที่สมาชิกในสังคมสร้างขึ้น โดยกำหนดว่าความรับผิดชอบใดที่หญิงหรือชายควรทำ เช่น ผู้หญิงจะเหมาะกับการทำงานที่เบากว่าชาย อันได้แก่ การดูแลบ้านช่อง การเลี้ยงดูลูก และปรนนิบัติสามี เป็นต้น และจากการที่ผู้หญิงมีสภาพร่างกายที่บอบบางกว่า ยากที่จะป้องกันตัวเองได้ในสังคมที่มีการต่อสู้กันโดยใช้พลังกำลังเข้าหักหาญกัน ผู้หญิงยังต้องพึ่งพาการปกป้องคุ้มครองจากบุรุษ และต้องยอมรับใช้บุรุษเพื่อที่ตนเองและลูกหลานจะสามารถดำรงชีวิตได้¹

2.2 แนวคิดทางด้านประวัติศาสตร์ มีความเห็นว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้บทบาทของหญิงถูกจำกัดทั้งในขอบเขตและระดับที่ต่ำกว่าชายนั้นเมื่ออยู่ 2 ประการ คือ ประการแรกเพราะคนที่มีความสำคัญเหนือสังคมตั้งแต่สมัยก่อนในแต่ละยุคสมัยเท่าที่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ในขณะนี้จะสามารถครอบคลุมไปถึงนั้น เป็นเพศชายทั้งสิ้น ดังนั้น จึงมีบางคนกล่าวว่า ประวัติศาสตร์โลกล้วนเป็นประวัติศาสตร์เพศชาย อันเป็นผลให้ผู้ชายมีอิทธิพลที่จะผลักดันให้ผู้หญิงซึ่งอยู่ใต้อิทธิพล

¹โคทม อาริยา, "แนวคิดในการพัฒนาสตรี", รายงานการสนทนาทางวิชาการเรื่องการพัฒนาสถานภาพสตรีไทย (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527, หน้า 3.

ของตนยอมรับบทบาทและมีพฤติกรรมไปในแนวทางที่เพศชายกำหนดให้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วผู้ชายมักจะ
 จะได้เปรียบในการเก็บกอดความปรารถนาแห่งตัวคนในฐานะที่เป็นมนุษย์ไว้ เพื่อความปลอดภัย
 ของตนเองหรือเพื่อจรรโลงสังคมมิให้สั่นคลอน และประการที่สอง คือ ระบบความเชื่อในลักษณะ
 สากลที่เกี่ยวกับเรื่องความไม่เสมอภาคทางเพศ โดยเฉพาะที่เห็นเด่นชัดก็ได้แก่ ความเชื่อทาง
 ศาสนา เช่น ศาสนาอิสลาม พุทธ คริสต์ เป็นต้น ล้วนแต่มีข้อจำกัดหรือกีดกันสิทธิและแบบแผน
 ทางความประพฤติของผู้หญิงไว้ในขอบเขต และในฐานะที่ด้อยกว่าชายทั้งสิ้น เมื่อความเชื่อใน
 สังคมตกอยู่ใต้อิทธิพลของผู้ชาย¹

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพทางสังคม มีความเห็นว่า สถานภาพและบทบาทสังคม
 ของเพศหญิงที่กำหนดไว้ในสังคมไทยทั่วไปนั้นต่ำกว่าของชาย และมีความสัมพันธ์ทางระดับ
 ตำแหน่งที่ด้อยกว่าชาย ดังนั้น กรอบของแนวคิดนี้จึงกำหนดให้ความประพฤติของหญิงอยู่ในระดับที่
 ด้อยกว่าชาย นั่นคือ อำนาจที่เกิดจากพลังของร่างกายที่ใหญ่โตกว่า และอำนาจที่เกิดจากการ
 ยอมรับในสังคม ทั้งในด้านกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ว่าผู้ชายเหนือกว่าผู้หญิงในสังคม
 ด้วย²

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรมประเพณีของสังคม โดยบทบาทและสถาน-
 ภาพของเพศหญิงมักถูกกำหนดบทบาทจากการอบรมสั่งสอนเพื่อสนองค่านิยมและความต้องการของ
 ระบบชายเป็นใหญ่ กำหนดให้สตรีต้องมีบุคลิกที่อ่อนแอ ไม่เชื่อมั่นในตนเอง และทางด้านสื่อ-
 มวลชนก็เป็นตัวตอกย้ำค่านิยมดั้งเดิมในสังคม โดยเสนอภาพของสตรีในด้านลบ ต้องพึ่งพาเพศ
 ชาย เป็นสัตว์โลกแสนสวยที่ไร้สมอง มีบทบาทเฉพาะในครัวเรือน และเป็นวัตถุทางเพศเท่านั้น

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

² บวร ประพฤติดี กัญจน นิมพิสูทธิ และเฉลิมพล ศรีวงษ์, สตรีไทย : บทบาทใน
 การเป็นผู้นำทางการบริหาร (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยเกษม, 2530), หน้า 10.

แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงมูลเหตุต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อ บทบาทและสถานภาพสตรีไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยจะเห็นได้จากเนื้อหาสาระที่ปรากฏใน สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ รวมทั้งในคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตด้วย

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางบทบาทของครอบครัว และการเปลี่ยนแปลงทางสถานภาพ และบทบาทของสตรี

3.1 แนวทฤษฎีโครงสร้างและภาระหน้าที่ (Structural Functional Theory)

แนวความคิดนี้มองครอบครัวในฐานะที่เป็นกลุ่มพื้นฐานขนาดเล็กในสังคม ซึ่งมีการ ประสานบทบาทของสมาชิกเข้าด้วยกัน ทำหน้าที่ดำรงไว้ซึ่งระบบครอบครัวภายในสังคมใหญ่ บุคคลที่มีอิทธิพล และบทบาทระหว่างคู่สมรสในแนวทฤษฎีนี้คือ ทัลคอต พาร์สัน (Talcott Parsons) ซึ่งได้วิเคราะห์ระบบครอบครัว โดยใช้แนวคิดของ "การจำแนกความแตกต่าง ระหว่างบทบาท" (Role Differentiation) โดยพิจารณาบทบาทของคู่สมรสให้เห็นว่า บทบาทที่สำคัญของสามีภรรยา คือ สามีจะมีความรับผิดชอบที่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอก ส่วน ภรรยาจะรับผิดชอบเฉพาะภายในครอบครัว และพาร์สันได้แบ่งแยกบทบาทของคู่สมรสออกเป็น 2 ประเภท คือ บทบาทอันเป็นเป้าหมายทางวัตถุ (Instrumental Role) ซึ่งสามีจะมีความถนัด เฉพาะในบทบาทอันเป็นเป้าหมายทางวัตถุที่หมายถึงบทบาทในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นบทบาท สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในสถาบันครอบครัว อันได้แก่ สามีเป็นผู้ได้รับการคาดหวัง ให้เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวที่ดี (Good Provider) เพื่อเป็นหลักประกันแก่ครอบครัว โดยให้มี ฐานะภายในชุมชน ส่วนภรรยาได้รับการคาดหวังให้พัฒนาทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นแกน กลางที่ทำให้มีการปกครอง และมีความสบายใจกันทั้ง 2 ฝ่าย บทบาทของภรรยาเป็นบทบาทใน การสนองจิตใจ (Expressive Role) ซึ่งเป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับจิตใจอันได้แก่ การเลี้ยงดู บุตร การให้ความรัก ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว บทบาททั้งสองประเภทนี้ได้แบ่งแยกโดย ถือความแตกต่างระหว่างเพศเป็นพื้นฐานสำคัญ กล่าวคือ บทบาทอันเป็นเป้าหมายทางวัตถุเป็น

บทบาทของสามีซึ่งหมายถึงบทบาทของเพศชาย และบทบาทในการสนองจิตใจเป็นบทบาทของภรรยาซึ่งหมายถึงบทบาทของเพศหญิง¹

จากแนวความคิดทฤษฎีโครงสร้าง และภาระหน้าที่เกี่ยวกับบทบาทและการใช้อำนาจระหว่างคู่สมรสของพาร์สัน ก็ได้มีนักโครงสร้างนิยมได้แบ่งบทบาทของคู่สมรสในครอบครัวเป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ บทบาทของสามีในการหาเลี้ยงชีพครอบครัว ซึ่งทำให้สามีต้องรับผิดชอบต่อบทบาทของครอบครัวในส่วนของสิ่งภายนอก (External Role) เช่น การทำงานนอกบ้าน และบทบาทของภรรยาในการรับผิดชอบบทบาทในครอบครัว (Internal Role) เช่น การเลี้ยงดูบุตร และการทำงานบ้าน เป็นต้น ซึ่งในการแบ่งประเภทบทบาทของคู่สมรสจะแบ่งประเภทตามค่านิยมความเชื่อในเรื่องความแตกต่างในเรื่องเพศเป็นสำคัญ

จากการพิจารณาแนวทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ตั้งข้างต้น จะเห็นได้ว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสในสถาบันครอบครัวเป็นสิ่งที่คงที่และเปลี่ยนแปลงได้น้อย เพราะบทบาทต่าง ๆ อยู่ในลักษณะของการสนองตอบซึ่งกันและกันอย่างมีสมดุลย์ แนวการวิเคราะห์ดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการยอมรับบทบาทที่กำหนดขึ้นตามประเพณีนิยม ยึดถือความแตกต่างของเพศมาเป็นอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดบทบาทและหน้าที่รับผิดชอบของผู้หญิง อย่างไรก็ตาม ภาระการเป็นแม่และการดูแลบ้านเรือนยังคงเป็นงานหลักของผู้หญิง แต่ที่ผู้หญิงอาจได้รับการยินยอมหรือได้รับการมอบหมายให้ทำงานเชิงเศรษฐกิจเมื่อไรก็ตามที่ครอบครัวต้องการ ในหลายสังคมที่ปรากฏว่าการช่วยเหลือทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัวถือเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว โดยสังคม

¹Parsons, Talcott and Robert F. Bales, Family socialization and Interaction Process (Glencoe III : The Free Press, 1959).

กำหนดว่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของภาระหน้าที่ของบทบาทภรรยา¹ แต่ว่าผู้หญิงที่ทำงานทั้งหลายมักมิใช่ผู้หารายได้หลัก หากเป็นเพียงผู้หารายได้เสริมให้แก่ครอบครัว บทบาทและหน้าที่เชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงจึงยังคงจำกัดอยู่ภายใต้อิทธิพลของขอบเขตตามประเพณีของสตรี โดยที่แต่ละสังคมอาจจะมีการประเพณีที่แตกต่างกันไม่มากนักน้อยในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสตรี

ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่า แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ให้ความเห็นอกว้างของบุรุษในรูปของการเป็นเจ้าของบทบาทที่สำคัญในการสนองความจำเป็นของสังคม เช่น การมีบทบาทที่สำคัญกว่าในการปกครอง ในทางเศรษฐกิจ และในด้านอื่น ๆ ที่สนับสนุนความเป็นปึกแผ่นและความเห็นอกเห็นใจกันเดียวกันในสังคมที่นักสังคมวิทยาครอบครัวได้กล่าวไว้ว่า ยิ่งบุรุษมีความชำนาญและความรับผิดชอบในบทบาทภายนอกครอบครัวมากขึ้นเพียงไร ความเห็นอกว้างของเขาในการตัดสินใจในครอบครัวจะยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น²

ทางด้านการเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานภาพของสตรีในสังคมนั้น มักเป็นผลมาจากสาเหตุ 2 ประการ คือ ประการแรกเกิดจากภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้สตรีต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในบทบาทการหาเลี้ยงครอบครัวร่วมกับสามี ทั้งนี้เพื่อให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่รอด บทบาทใหม่ของสตรีที่กล่าวมานี้จึงมีผลกระทบ

¹Safilios-Rothschild, Constantina, "The Relationship between World and Fertility : Some Methodological and Theoretical Issues." in Stanly Kupinsky (ed) the Fertility of Working Women : Synthesis of International Research (New York : Praeger Publishers, 1977).

²Pitts, J.R., "The Structural-Functional Approach", in H.J. Christensen Handbook of Marriage and the Family (Chicago III : Rand McNally, 1964), p.76.

ไปถึงการเปลี่ยนแปลงในบทบาทส่วนอื่น ๆ ของคู่สมรส บทบาทใหม่ของสตรีที่กล่าวมานี้จึงมีผลกระทบต่อไปถึงการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการใช้อำนาจระหว่างคู่สมรสเพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว ตั้งให้บรรทัดฐานดั้งเดิมของสังคมที่คาดหวังให้สามีมีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวเพียงฝ่ายเดียวก็ค่อย ๆ แปรเปลี่ยนไป และประการที่สองเกิดจากภาวะการเรียกร้องสิทธิสตรีซึ่งเกิดขึ้นในสังคมตะวันตก โดยเป็นผลมาจากความเสมอภาคทางสังคมนั่นเอง และยังกระตุ้นให้ชาติต่าง ๆ สร้างเสริมบทบาทและสถานภาพของสตรีทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเริ่มจากการพัฒนาบทบาทและอำนาจของสถาบันในครอบครัวก่อน

นอกจากนั้น ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทระหว่างคู่สมรส (The Changing role perspective) โดยมีผู้สนับสนุนแนวคิดนี้ตั้งนี้ มิลดรอลและไคลน์ (Myrdal and Klein 1965) ได้เสนอแนะให้สตรีมีบทบาทที่ต้องรับผิดชอบ 2 ด้าน คือ บทบาทในการประกอบอาชีพ และบทบาทในครอบครัว ส่วนยังและวิลมอท (Young and Willmott 1934) ได้อธิบายถึงมโนทัศน์ใหม่ของครอบครัวที่เรียกว่า Symmetrical Family ซึ่งชายและหญิงจะร่วมรับผิดชอบต่อบทบาทต่าง ๆ ในครอบครัวด้วยกัน และราโปพอร์ต (Rapoport 1964) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความล่าช้าทางจิตใจของสังคม (Psychosocial-lag) กล่าวคือ อัตราการเปลี่ยนแปลงในบทบาทของฝ่ายชายไม่ได้สมดุลกับอัตราการเปลี่ยนแปลงของฝ่ายหญิงในครอบครัว ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในการปรับตัว¹

สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมนั้น แนวทฤษฎีโครงสร้างและภาระหน้าที่ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า การเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ทางสังคมถูกอธิบายในรูป

¹ คณะสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์และการศึกษาวิจัยกับงานพัฒนาสตรี (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 42-47.

ของ "ภาระหน้าที่" ที่สิ่งเหล่านี้มีต่อการคงไว้หรือการถูกรูดของสังคม ดั้งนั้นวินช์ (Winch)¹ จึงได้กล่าวว่า หน้าที่พื้นฐานของครอบครัวทั้งหมดก็คือ การทดแทนสมาชิกของสังคมที่กำลังล้มหายตายจาก นอกจากนี้ นักสังคมวิทยาในแนวนี้ยังมองสังคมในฐานะที่เป็นระบบที่ประกอบด้วยหน่วยย่อยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งมีผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ทั้งหมดของระบบ และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังมีผลกระทบกลับไปยังแหล่งที่มาของการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย นอกจากนี้ยังถือว่าการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นอย่างเอกเทศในส่วนต่าง ๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว หรือรัฐบาล หรือเศรษฐกิจก็ตาม แนวคิดในแง่สมมติฐานของการเปลี่ยนแปลงจึงมีลักษณะแตกต่างไปจากแนวคิดแบบอื่น ๆ คือ สมมติฐานถูกพิจารณาว่ามีลักษณะ "ถ้อยทีถ้อยอาศัยกระทำกันในเชิงซ้อน" (Multiple Reciprocal) นักการหน้าที่นิยมบางท่านกล่าวว่า ภาวะสมดุล (Equilibrium) เป็นแนวโน้มตามธรรมชาติของสังคม และทำนองแนวโน้มเดียวกันกับเข้าสู่สภาพสมดุล (Homostasis) ของร่างกายมนุษย์ และได้ตีความการเปลี่ยนแปลงในสังคมในรูปของมาตรฐานดังกล่าว²

ในด้านที่เกี่ยวกับการมีสถานการณ์ที่สูงขึ้นของผู้หญิงนั้น เกิดขึ้นใหม่ของการเข้ามีส่วนร่วมมากขึ้นในกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกันเรื่องทางครอบครัว ซึ่งมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของสังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจ นั่นหมายความว่า การปกครอง และการทหาร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹Winch, R.W., The Modern Family (New York : Holt Rinehart and Winston, 1971), p.29.

²พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์. "การเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ในครอบครัว: ทัศนะเชิงทฤษฎี", วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2525), หน้า 5.

สิ่งเหล่านี้ถูกอธิบายส่วนใหญ่นิรูปของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ซึ่งผลักดันให้สตรีเข้าสู่แรงงานที่ได้รับค่าจ้างนอกร้านในสมัยปัจจุบัน¹

3.2 แนวทฤษฎีมาร์กซ์ และความขัดแย้ง (Maxism and Conflict Theory)

แนวความคิดนี้มีพื้นฐานมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ และเกิดการแบ่งชนชั้นตามความแตกต่างของฐานะความเป็นอยู่ มาร์กซ์กล่าวว่า ในสังคมจะเกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นระหว่างชายกับหญิง ซึ่งแนวความคิดนี้จะวิเคราะห์สังคมในแนวทฤษฎีแห่งความขัดแย้ง (Conflict Theory) และเป็นแกนสำคัญในการวิเคราะห์บทบาทของสตรีต่อครอบครัว

การวิเคราะห์บทบาทของสตรีต่อครอบครัว ซึ่งเอนเงล (Engels) กล่าวว่า สตรีสูญเสียสถานภาพอันสูงส่งของตนหลังจากเริ่มมีการเลี้ยงสัตว์ ผู้ชายซึ่งมีอำนาจควบคุมฝูงสัตว์ก็เข้ามาอำนาจในบ้านด้วย ดังนั้นสตรีจึงถูกกดขี่ ซึ่งเกียรติภูมิของเธอตกเป็นทาส เป็นเครื่องมือสนองตัณหาของผู้ชาย และเป็นเพียงเครื่องจักรสำหรับผลิตรายได้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม เอนเงลก็ได้วิเคราะห์บทบาทระหว่างคู่สมรสในลักษณะที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม² เช่นเดียวกับวอลเลอร์ (Waller) ได้วิเคราะห์บทบาทระหว่างคู่สมรสในลักษณะความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม โดยนำประวัติอารยธรรมของมนุษย์ในระยะเริ่มแรกมาเป็นพื้นฐานการวิเคราะห์ เขากล่าวว่าอารยธรรมโลกได้อุบัติขึ้นมาพร้อมกับการถูกกดขี่ของสตรีในฐานะ

¹Goode, W.J., World Revolution and Family Patterns (New York: The Free Press, 1963).

²Engels, F., "The Origin of the status of Women." in Glazer Malbin and H.Y. Wachver. Women in a Man Made World (Chicago, III Rand McNally. 1972).

ต่ำต่อกว่าบุรุษ ได้ยกตัวอย่างจากระบบครอบครัวว่า ผู้ที่สร้างระบบครอบครัวก็คือผู้ชาย ซึ่งเป็นผู้ที่ได้เปรียบในระบบดังกล่าว จากแนวความคิดตามคตินิยมมาร์กซ์ ในสมัยต่อมาจึงสนับสนุนให้สตรีเป็นตัวเร่งในการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส และในขณะเดียวกันผู้ชายซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับอำนาจดั้งเดิมจากสถาบันครอบครัว จะเป็นผู้ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งบทบาทที่เป็นธรรมชาติของสตรีจะกระทำใน 2 ระดับ คือ ในระดับส่วนรวม (Macrosocial) โดยพยายามเรียกร้องให้มีสิทธิในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ซึ่งจะทำได้สามารถเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันครอบครัว กับสถาบันอื่น ๆ ได้ กับการเรียกร้องของสตรีในระดับสังคมย่อย (Microsocial) คือ การต่อต้านระบบความสัมพันธ์ดั้งเดิมระหว่างคู่สมรส โดยพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอย่างเสมอภาคกับสามีในสถานการณ์ต่าง ๆ ของครอบครัว อันเป็นการค่อย ๆ ดึงอำนาจและเกียรติที่เกิดจากการใช้อำนาจของสามีมาอยู่กับตนทีละน้อย ซึ่งเป็นผลทำให้การใช้อำนาจระหว่างคู่สมรสตามประเพณีเดิมในระบบบิดาเป็นใหญ่ (Patriarchal) อันเกิดจากการแบ่งแยก โดยใช้ความแตกต่างระหว่างเพศเป็นตัวกำหนดค่อย ๆ หมดความสำคัญลง¹

แนวทฤษฎีตามคตินิยมมาร์กซ์นั้น ให้คำอธิบายบางประการต่อการตีความการเปลี่ยนแปลงในครอบครัวเชิงประวัติศาสตร์ เช่น ความสัมพันธ์ทางอำนาจภายในครอบครัวระหว่างสามี ภรรยา และระหว่างพ่อแม่ลูก ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางสถานภาพสตรี เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทเชิงเศรษฐกิจของสตรี นอกจากนี้ ตำแหน่งของชนชั้นซึ่งกำหนดโดยปัจจัยทางเศรษฐกิจของครอบครัวก็เป็นปัจจัยสำคัญในการทำความเข้าใจความแตกต่างในค่านิยมของครอบครัวและในแบบแผนความสัมพันธ์ในครอบครัว

¹Waller, Willard, The Family : A Dynamic Interpretation (New York : The Drydin Press, 1951).

การอธิบายการเปลี่ยนแปลงสภาพของสตรีตามแนวคิดนี้ ได้ใช้ปัจจัยเชิงเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอธิบายได้ว่า แม้สตรีจะมีส่วนเกี่ยวพันในเชิงเศรษฐกิจต่อครอบครัวตลอดเวลา เช่น การเปลี่ยนแปลงวัตถุดิบที่ผู้ชายนำเข้ามาจากนอกบ้านไปเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และเรื่องเครื่องใช้สอยในบ้าน แต่สตรีก็ไม่มีแหล่งรายได้อิสระของตัวเอง จนกระทั่งได้ออกไปทำงานนอกบ้าน ในโรงเรียน สำนักงาน ร้านค้า หรืออื่น ๆ ดังนั้น ผู้ชายมีอำนาจจึงสูญเสีย "สินค้า" และ "บริการ" ภายในครอบครัว ซึ่งอย่างน้อยที่สุดเป็นแหล่งที่มาที่สำคัญแหล่งหนึ่งของเขา

4. ความสัมพันธ์ระหว่างคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตกับสังคมไทยตามแนวความคิดทางสังคมวิทยา

ในทางสังคมวิทยาถือว่า มนุษย์กับสังคมมีความสัมพันธ์ต่อกัน เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้สร้างสังคม สังคมจะประกอบไปด้วยบุคคลที่มารวมตัวกัน ในอาณาบริเวณเดียวกัน เป็นหมู่คณะเดียวกัน มีการกระทำต่อกัน ซึ่งเป็นการสนองผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน และเมื่อเกิดเป็นสังคมขึ้นมาแล้ว มนุษย์หรือกลุ่มบุคคลในสังคมเหล่านี้จะต้องดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม โดยจะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคม ตามระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมกำหนดไว้ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์ใดเกิดขึ้น หรือไม่ว่ามนุษย์จะสร้างสรรค์สิ่งใดออกมาก็ตาม ก็ถือว่าเป็นเรื่องทางสังคมหรือได้รับผลกระทบจากสังคมทั้งสิ้น เพราะเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กัน มีการดำเนินและคลี่คลายไปตามกรอบของสังคม และผลงานสร้างสรรค์ต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นจากมนุษย์ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมทั้งสิ้น¹

¹ เภาวิภา ภมรสถิตย์. "ความสัมพันธ์ระหว่างละครโทรทัศน์กับสังคมไทย", ปรินญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528, หน้า 50-51.

เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งระบบ โครงสร้าง และการทำงานของสังคม ทำให้สมาชิกในสังคมบางคนไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ซึ่งระดับความรุนแรงของปัญหานั้นจะเพิ่มขึ้นตามความเจริญเติบโตของสังคม บางปัญหาก็ก่เกิดขึ้นมาใหม่หรือเพิ่มความรุนแรง เช่น ปัญหาทางเพศสัมพันธ์ และปัญหาครอบครัว เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้มักมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว เช่น การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปยังสังคมอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม บางประการ ดังเช่น ภาวะเศรษฐกิจ ครอบครัวยุคใหม่ การศึกษา ศาสนา สื่อมวลชนต่าง ๆ ค่านิยมในสังคม และอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก นอกจากนี้ ความไม่เป็นระเบียบในสังคมก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ กล่าวคือ ในแต่ละสังคมมีกฎระเบียบที่คนในสังคมยึดมั่นปฏิบัติตาม แต่มีบุคคลบางกลุ่มที่ได้ละเมิด ไม่ยอมปฏิบัติตาม หรือไม่ปฏิบัติตาม ให้เข้ากับค่านิยมที่คนส่วนใหญ่ยึดถือปฏิบัติ จึงทำให้กระทบกระเทือนต่อโครงสร้างของสังคม และทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ในสังคมไทยมีการยึดถือปฏิบัติตามค่านิยม และบรรทัดฐานของสังคมอย่างเข้มงวด ถ้าบุคคลใดละเมิดหรือฝ่าฝืนค่านิยมและบรรทัดฐานที่ดีของสังคมก็จะถูกสังคมลงโทษ โดยการตำหนิติเตียน และการไม่คบหาสมาคม ดังเช่น กรณีที่สตรีไปมีความสัมพันธ์กับชายอื่นที่มีไม่ใช่สามีของตน เป็นต้น

ในปัจจุบัน สถาบันการสื่อสารมวลชนมีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตในนิตยสาร หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ซึ่งมีบทบาทในการให้คำปรึกษาแนะนำแก่สมาชิกในสังคมที่ไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ คอลัมน์ตอบปัญหาในสื่อต่างๆ ได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมปัจจุบันซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง รวดเร็วเกินกว่าการปรับตัวของสมาชิกในสังคม

ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยศึกษาคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตในนิตยสารที่เนื้อหาของจดหมายที่เขียนมาขอคำแนะนำ เป็นสิ่งที่สามารถแสดงให้เห็นถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของคนในสมัยนั้นได้ รวมทั้งบทบาทและสถานภาพสตรีในสังคมยุคหนึ่งด้วย เนื่องจากจดหมายฉบับต่าง ๆ แสดงถึงลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมกับบุคคลอื่นว่าเป็นอย่างไร ดังนั้น ในการศึกษาถึงคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตในนิตยสาร ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสังคมไทยจะสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและ

สถานภาพของสตรีว่าเป็นอย่างไร และทำให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตสังคมไทยด้วย

5. ความเป็นมาของนิตยสารผู้หญิง และคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตในสังคมไทย

นิตยสารผู้หญิงมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานมาก และมีบทบาทสำคัญในการบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม นอกจากนั้นยังทำให้ทราบถึงลักษณะสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของสังคมไทยสมัยนั้น ในการศึกษาถึงความเป็นมาของนิตยสารผู้หญิงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อุบลวรรณ ปิติพัฒนเศรษฐ และอวยพร พาณิช ได้แบ่งการศึกษาเป็น 5 ยุค ดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคของการปลุกสำนึกในด้านเฝ้าหาความรู้และสิทธิของสตรีไทย (พ.ศ. 2431-มิถุนายน พ.ศ. 2475) โดยแบ่งเป็นยุคย่อยได้ 2 ช่วง คือ

ช่วงแรก ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2431 จนถึง พ.ศ. 2459 นิตยสารผู้หญิงเล่มแรกคือ นารีธรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นร้อยกรอง นิตยสารผู้หญิงฉบับต่อมาคือ บำรุงนารี กุลสตรี สตรีนิพนธ์ และ นารี ชเลง ซึ่งออกจำหน่ายในปี พ.ศ. 2459

ช่วงหลัง ตั้งแต่ พ.ศ. 2465 - มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยถือว่าเป็นนิตยสารแบบฉบับสำหรับนิตยสารผู้หญิงในยุคต่อมา ทั้งการจัดรูปเล่ม คอลัมน์ต่าง ๆ และภาพประกอบ นิตยสารผู้หญิงฉบับต่อมาคือ สยามยุคนี้ มีลักษณะกึ่งหนังสือพิมพ์ และ นารีนาถ ออกจำหน่ายในปี พ.ศ. 2473 ให้ทั้งความรู้และความบันเทิง นอกจากนั้นยังมีนิตยสาร ศรีสัปดาห์ นารี เขมม นารีนิเทศ สุภาวนารี เดลิเมล์วันจันทร์ และ เนตรนารี ใน พ.ศ. 2475

นิตยสารผู้หญิงในยุคที่ 1 นี้ จะเป็นยุคของการปลุกสำนึกในด้านเฝ้าหาความรู้และสิทธิสตรี ดังนั้นนิตยสารผู้หญิงในยุคนี้จึงมีบทบาทในการสะท้อนบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงไทยในสมัยนั้น โดยตามวัตถุประสงค์ของผู้จัดทำ เพื่อกระตุ้นให้สตรีเฝ้าหาความรู้ และผู้หญิงไทยมีบทบาทมากขึ้นกว่าในอดีต เนื้อหาของนิตยสารผู้หญิงในยุคนี้จึงเน้นไปทางด้านสาระความรู้มากกว่าความบันเทิงเรีงรมย์

ยุคที่ 2 ยุคมืดของนิตยสารผู้หญิง (พ.ศ.2475-2489) เป็นยุคที่เกิดเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองหลายเหตุการณ์ คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 และภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ รวมทั้งการปฏิวัติทางวัฒนธรรมและภาษาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งส่งผลให้นิตยสารผู้หญิงส่วนใหญ่หยุดดำเนินงานชั่วคราว นอกจากนิตยสาร หญิงไทย ในปี พ.ศ.2475 ประมวลมารด และ ส่วนอักษร

ยุคที่ 3 ยุคตื่นตัวของนิตยสารผู้หญิง (พ.ศ.2490-2500) ในช่วงนี้เริ่มปรากฏนิตยสารผู้หญิงขึ้นหลายฉบับ ทั้งนิตยสารผู้หญิงฉบับเก่าและใหม่ นิตยสารที่มีชื่อเสียงคือ สตรีสาร ออกในเดือนเมษายน พ.ศ.2490 เป็นนิตยสารผู้หญิงที่มีอายุยืนยาว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตและพยากรณ์โชคชะตา นอกจากนี้ยังมีนิตยสาร สกุลไทย เดลิเมล์วันจันทร์ เพลินจิตต์ ปิยะมิตร วันอาทิตย์กุลสตรี ศรีสัปดาห์ และ เรวดี ส่วนลักษณะเนื้อหาที่สำคัญคือ จะเน้นทางด้านบันเทิงเป็นส่วนใหญ่

ยุคที่ 4 ยุคนวนิยายพาฝัน (พ.ศ.2501-2516) เป็นยุคของเหตุการณ์วิกฤติทางการเมือง เกิดการสับสนในเรื่องเสรีภาพ ทำให้นิตยสารผู้หญิงในยุคนี้เน้นทางด้านบันเทิงและนวนิยายเพื่อฝัน เช่น นิตยสาร ดุริย สกุลไทย นารีนาถ เดลิเมล์วันจันทร์ คุณหญิง สกุลไทย ขวัญเรือน และในช่วงนี้ยังปรากฏนิตยสาร ลลนา ซึ่งเป็นนิตยสารรุ่นใหม่ที่มีความปราณีตในการจัดรูปเล่มหน้าปก และเนื้อหาที่ให้ความรู้และแนวคิดที่ทันสมัย

ยุคที่ 5 ยุคข่าวสารและความหลากหลายของนิตยสารผู้หญิง (16 ตุลาคม 2516-2531) โดยแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกตั้งแต่ พ.ศ.2516-2519 เป็นช่วงที่เกิดเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง 2 เหตุการณ์ คือ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ทำให้นิตยสารผู้หญิงเกิดขึ้นน้อยเพราะหันไปสนใจทางการเมืองมากกว่าความบันเทิง นิตยสารผู้หญิงในยุคนี้คือ หญิงไทย สาวสมัย และ เบญจกัลยาณี ช่วงหลังตั้งแต่ พ.ศ.2520-2531 มีการพัฒนารูปแบบทั้งหน้าปกและในเล่มมากขึ้นตามเทคโนโลยีการพิมพ์สมัยใหม่ โดยนิตยสารผู้หญิงที่เด่นในช่วงนี้คือ ดิฉัน ออกปี พ.ศ.2520 แพรว และ ผู้หญิง เป็นต้น

จากการแบ่งยุคของนิยายสารทั้ง 5 ยุค เนื้อหาภายในจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน โดยสอดคล้องกับภาวะการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไทยในยุคนั้น เมื่อเกิดเหตุการณ์รุนแรง เช่น เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง เนื้อหาภายในเล่มจะหลีกเลี่ยง โดยไปเน้นทางด้านความบันเทิงมากกว่าความรู้ และการแสดงความคิดเห็นของผู้เขียน ดังนั้น เนื้อหาในนิยายสารผู้หญิงจึงสะท้อนสภาพสังคมในขณะนั้น ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะบทบาทและสภาพภาพของผู้หญิง ในยุคนั้น ๆ ด้วย¹

ในนิยายสารผู้หญิงแทบทุกฉบับ คอลัมน์ที่ขาดไม่ได้คือ คอลัมน์ตอบปัญหาชีวิต ซึ่งเป็นคอลัมน์ในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ หรือทำให้ความตึงเครียดจากปัญหาต่าง ๆ ผ่อนคลายลง ยิ่งไปกว่านั้นรูปแบบการสื่อสารด้านวัฒนธรรม เพศ ก็ยังปรากฏในคอลัมน์นี้ นิยายสารผู้หญิงรวมทั้งคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตมักได้รับรูปแบบมาจากตะวันตก ทั้งการจัดรูปเล่ม หน้าปก และเนื้อหาภายในเล่ม ส่วนใหญ่คอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตมักเกิดขึ้นจากแรงกดดันทางสังคมและเศรษฐกิจในขณะนั้น ดังเช่นการเริ่มมีบทบาทของคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตในสังคมอเมริกัน ซึ่งมีบทบาทมากขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เพราะในช่วงนี้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และอัตราการตายของเพศชายสูงมาก ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นในสังคม โดยเฉพาะการรับภาระเรื่องครอบครัวและการทำมาหากิน ส่วนอีกปัจจัยหนึ่งก็คือ การยอมรับ ทฤษฎีจิตวิทยาในเรื่องเพศของซิกมันด์ ฟรอยด์ ทำให้เรื่องเพศไม่ใช่เรื่องที่น่าอับอายของสังคมอเมริกันอีกต่อไป ทั้ง 2 ปัจจัยดังที่กล่าวมานี้ เป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้คอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตมีบทบาทมากขึ้นในสังคมอเมริกัน

จากการตรวจสอบค้นคว้าโครฟิล์มของนิยายสารสตรีในหอสมุดแห่งชาติ ท้าวาสุกกรี พบว่า คอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตในนิยายสารสตรีได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในนิยายสารสตรีไทย ปีที่ 1 ฉบับที่ 5

¹ อุบลวรรณ ปิติพัฒน์ไรมิตร และอวยพร พานิช, 100 ปีของนิยายสารสตรีไทย (กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 1-3.

เมื่อ พ.ศ. 2468 โดยคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตจะแทรกในคอลัมน์อื่น ๆ เช่น คอลัมน์บรรณาธิการณี หรือคอลัมน์การตอบปัญหาของแม่ไสวและแม่จางงค์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2475 คอลัมน์ตอบปัญหาชีวิต ได้ปรากฏขึ้นอีกในนิตยสารหญิงไทย ปีที่ 1 ฉบับที่ 120 โดยที่เป็นคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตที่ตอบโดย "เพทาย" ดังข้อความในนิตยสารหญิงไทยว่า ("เพทาย" เป็นผู้แก้ปัญหาของชีวิต ท่านผู้ที่มีปัญหาชีวิตส่งคำถามสลักมุมชื่อว่า "เพทาย" ส่งตรงมายังสำนักงานของเราได้ "เพทาย" จะช่วยหรือ ปัญหาให้ตามลำดับไป) หลังจากนั้น คอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตจึงเป็นคอลัมน์ประจำที่ขาดไม่ได้ในนิตยสารผู้หญิงทุกฉบับ

6. งานวิจัยและงานเขียนเกี่ยวกับสื่อมวลชนกับสตรี

6.1 งานวิจัย และงานเขียนเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพสตรีในประเทศ

การวิจัยเรื่องคอลัมน์ตอบปัญหาชีวิตในการสะท้อนบทบาทและสถานภาพสตรี ผู้วิจัยได้ใช้ความพยายามและใช้เวลาในการศึกษาอยู่เป็นเวลานานพอสมควร แต่ยังไม่พบว่าได้มีผู้ใดทำการวิจัยในเรื่องนี้ไว้โดยตรงในประเทศไทย ผู้วิจัยจึงได้สืบค้นเรื่องที่เกี่ยวข้องในการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพสตรี และศึกษาบทบาทและสถานภาพสตรีในสื่อมวลชน ทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ซึ่งได้เรียบเรียงตามเวลาที่ทำการศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

สินี กมลนาวิน¹ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทของสตรีในสังคม ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน โดยศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลทำให้ฐานะของสตรีเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผลสรุปว่า สตรีไทยในอดีตมีฐานะทางสังคมด้อยกว่าบุรุษ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเกือบจะ

¹สินี กมลนาวิน, "การเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทในสังคมของสตรีไทย", วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ 11 (กรกฎาคม 2514) : 401-403.

ไม่มีบทบาทในสังคมเลย ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี
อย่างไรก็ตาม สตรีค่อยเริ่มเปลี่ยนแปลงฐานะบทบาทตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา จนได้รับ
สิทธิเสรีภาพและมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับบุรุษในปัจจุบัน เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

สมชาย ปรีชาเจริญ¹ ได้ทำการศึกษาจดหมายเหตุราชทัณฑ์เลขาประกาศและประชุม
กฎหมายประจำศกบางฉบับ โดยได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทยว่า
สตรีไทยเป็นเพียงวัตถุบำบัดความใคร่ ทาสรับใช้ในเรือน และผู้ซื้อสัตย์เท่านั้น เนื่องจากถูก
กีดกันให้อยู่ห่างจากความเคลื่อนไหวของชีวิต ทั้งในด้านการจัดระบบเศรษฐกิจ การเมือง และ
สังคม นอกจากนี้ได้อ้างอิงวรรณคดีบางตอนมาพิจารณาประกอบด้วย และสรุปว่าวรรณคดีส่วนมาก
นั้นจะมองสตรีในฐานะผู้นำเรือเหาะแก่การร่วมเพศของชายตัวเอกในเรื่องแทบทั้งสิ้น สังคมใน
อดีตมองสตรีเพียงในแง่ของกามารมณ์ และขณะเดียวกันก็ยกย่องชายที่มีภรรยาหลายคนด้วย โดย
ถือว่าเป็นเครื่องประดับบารมี

บุญยงค์ เกิดเทศ² ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "สถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรม
สมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3) ในด้านการศึกษาอบรม โดยผลการศึกษาปรากฏว่า
สตรีมีโอกาสศึกษาหาความรู้ทางด้านวิชาการน้อยกว่าผู้ชาย เนื่องจากสตรีต้องได้รับการศึกษา
อบรมเกี่ยวกับการให้บริการแก่ชายและสมาชิกในครอบครัว ส่วนทางด้านครอบครัว สตรีตกอยู่
ภายใต้อำนาจของชาย เนื่องจากระบบการสมรสที่ทำให้ชายได้เปรียบหญิง สตรีเปรียบเสมือน

¹สมชาย ปรีชาเจริญ, "อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย", วารสารสังคม-
ศาสตร์ 15 (2515) : 104-146.

²บุญยงค์ เกิดเทศ, "สถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงปี
พ.ศ. 2325-2394 (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3)", ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย, 2527, หน้า 1-3.

วัตถุ เป็นอาภรณ์ประดับกาย และเป็นเครื่องบำเรอความสุขให้แก่ชายเท่านั้น ทางด้านสังคมนั้น สถานภาพของสตรีถูกจำกัดอยู่แค่สถานภาพของนางบำเรอเท่านั้น และประเด็นสุดท้ายก็คือทางด้านอาชีพการงาน โดยกล่าวว่าสตรีไม่มีอิสระในการประกอบอาชีพมากนัก และมีบทบาทเฉพาะในครัวเรือนเท่านั้น

บุญเติม ไพบระ¹ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย" เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของบทบาทและสถานภาพของสตรีไทยทั้งในครอบครัว สังคม กฎหมาย รวมทั้งบทบาทของสตรีในการรวมกลุ่มเป็นสมาคม เพื่อทราบถึงวัตถุประสงค์ ทิศนคติ ความหวังของสตรี และกิจกรรมที่ทำได้ โดยศึกษาจากเอกสารสิ่งพิมพ์ที่ค้นคว้าจากห้องสมุด และจากกลุ่มและสมาคมสตรีต่าง ๆ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์-ตอนต้น สถานภาพและบทบาทของสตรีในครอบครัวและสังคมยังคงต่ำกว่าบุรุษมาก โดยเฉพาะในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งบิดามารดาสามารถขายบุตรสาวได้ สามีสามารถขายภรรยาให้เป็นทาสได้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า สตรีในครอบครัวชั้นสูงจะมีบทบาทและสถานภาพที่ดีกว่าสตรีในครอบครัวสามัญ อย่างไรก็ตาม ขณะที่บทบาทและสถานภาพของสตรีในสังคมเมืองเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นในปัจจุบัน เพราะการศึกษาที่สูงขึ้น แต่สตรีในสังคมชนบทยังคงดำเนินตามประเพณีดั้งเดิม

นันทนีย์ ไชยสุต² ได้ทำวิจัยเรื่องการสำรวจสถานภาพของสตรีไทยในชนบท ณ สองจังหวัด โดยรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่เป็นหัวหน้าครอบครัวจำนวน 933 ครอบครัว และสตรีที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน รวม 1,272 คน ในจังหวัดลำปางและฉะเชิงเทรา โดยการแจก

¹บุญเติม ไพบระ, สถานภาพและบทบาทของสตรีไทยในสังคมไทย, หน้า 1-3.

²นันทนีย์ ไชยสุต และคณะ, รายงานการสำรวจสถานภาพสตรีไทยในชนบท ณ สองจังหวัด, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520), หน้า 1-2.

แบบสอบถามและสัมภาษณ์ ซึ่งผลจากการวิจัยพบว่า หัวหน้าครอบครัวร้อยละ 85 เห็นว่าภรรยาควรช่วยทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัว แต่อยากให้ทำอยู่ในบ้าน และร้อยละ 95 เห็นว่าสามีและภรรยาควรร่วมกันรับผิดชอบต่อครอบครัวเท่าเทียมกัน ภรรยาและบุตรสาวควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง และเห็นด้วยที่จะให้ผู้หญิงก้าวออกมามีบทบาทในสังคมมากขึ้น ส่วนทัศนคติของสตรีเกี่ยวกับสถานภาพของตนเอง คิดว่าตนเองไม่เท่าเทียมชาย แต่หวังภาระทางเศรษฐกิจ จึงคิดว่าจำเป็นต้องช่วยทำงานหาเลี้ยงชีพครอบครัว งานที่ผู้หญิงชนบทต้องการทำคืองานค้าขาย งานรับจ้าง ตัดผม ทำงานโรงงาน บริษัท เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืช และตัดเย็บเสื้อผ้า

ธัญญา ประภาสโนบล¹ ได้ทำการศึกษาถึงสถานภาพของสตรีในประเทศกำลังพัฒนาต่าง ๆ ทั้งในทวีปเอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกาในอดีต และปัจจุบันเพื่อทราบถึงรูปแบบของสตรีในอุดมคติ หรือที่พึงประสงค์ของประเทศต่าง ๆ ทราบถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของสตรีที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายต่าง ๆ การศึกษาของสตรีและโครงการต่าง ๆ ที่มีจุดประสงค์ในการพัฒนาสตรี โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ อาศัยข้อมูลจากเอกสารและหนังสือในห้องสมุด ซึ่งผลจากการวิจัยสรุปได้คือลักษณะของสตรีในอุดมคติแบบดั้งเดิมของประเทศต่าง ๆ ที่ทำการศึกษา ส่วนใหญ่จะถูกกำหนดโดยบทบาทของแม่และเมีย สถานภาพของสตรีจะต่ำกว่าบุรุษ ศาสนาและลัทธิอาณานิคมก็เป็นอีกปัจจัยที่จำกัดบทบาทและกีดกันการพัฒนาสตรี แม้ในปัจจุบันกฎหมายของประเทศต่าง ๆ จะกำหนดสิทธิและความเสมอภาคของบุรุษและสตรีไว้อย่างเท่าเทียมกัน แต่ในทางปฏิบัติแล้ว สตรียังคงมีฐานะที่ต่ำกว่า ส่วนในด้านการศึกษาก็เช่นกัน แทบทุกประเทศมีค่านิยมและส่งเสริมให้บุตรชายได้เรียนมากกว่าบุตรสาว ทำให้อัตราการเรียนรู้หนังสือของสตรีโดยเฉลี่ยทั่วประเทศต่ำกว่าการศึกษาของชาย และโครงการต่าง ๆ ในปัจจุบันที่ตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือพัฒนาสตรี โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ ส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นโครง-

¹ธัญญา ประภาสโนบล, รายงานการวิจัยเรื่องสถานภาพของสตรีบางประเทศในทวีปเอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกา, (2523), หน้า 1-3 และ 149-151. (อัดสำเนา)

การที่ช่วยให้สตรีปฏิบัติหน้าที่และบทบาทเก่า คือ การเป็นแม่และเมีย โดยมิได้กระตุ้นให้สตรีตระหนักในสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนบทบาทใหม่ ๆ ในสังคมของตน ทั้งยังมิได้กระตุ้นให้สตรีรู้จักการพึ่งตนเองในระยะยาวด้วย

ชัตติยา วรรณสุต¹ ได้ทำวิจัยเรื่อง การสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับสตรีไทยทั่วประเทศ พ.ศ. 2523 โดยสุ่มตัวอย่างจากประชาชนทั่วไป พนักงานรัฐวิสาหกิจ และข้าราชการสมาชิกรัฐสภา จำนวน 1,693 คน เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาท ระดับความสามารถต่าง ๆ ของสตรีไทยในปัจจุบัน และเล็งไปถึงความหวังในอนาคตอีก 10 ปีข้างหน้า รวมทั้งความเห็นสำคัญเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัว ครอบครัว และสังคมในบางประเด็นที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และความเห็นเกี่ยวกับปัญหาพิเศษของสตรีบางกลุ่มด้วย สรุปผลจากการวิจัยได้ว่าสถานแวดล้อมภายนอกซึ่งเคยเป็นอุปสรรคในการพัฒนาสตรีในอดีตและปัจจุบันมีแนวโน้มที่ดีขึ้นในอนาคต โดยพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อดั้งเดิมที่เคยเป็นอคติของผู้หญิง การถ่ายทอดความเชื่อทางสังคมได้ขยายขอบเขตออกไปในเรื่องการพึ่งตนเอง การคบเพื่อน และการเลือกคู่ อันเป็นการสร้างความพร้อมให้กับผู้หญิงที่จะเผชิญต่อการดำรงชีวิตได้อย่างทัดเทียมชาย และนอกจากนั้น ยังได้รับความร่วมมือจากสตรีด้วยกันเอง โดยใช้กลุ่มสตรีที่มีความพร้อมสูงในด้านใดด้านหนึ่งไปช่วยเสริมสร้างความพร้อมในส่วนที่ยังบกพร่องอยู่ของสตรีกลุ่มนั้น ๆ

ศรีสว่าง พ่วงศ์แพทย์² ได้ทำวิจัยเรื่องแนวทางส่งเสริมสตรีเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ได้ระบุว่า ค่านิยมหลายประการซึ่งมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่ เป็นอุปสรรคแก่การที่

¹ชัตติยา วรรณสุต, รายงานการวิจัยเรื่องการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับสตรีไทยทั่วประเทศ พ.ศ. 2523 (คณะทำงานแผนพัฒนาสตรีระยะยาวร่วมกับสำนักงานบริหารวางแผนครอบครัวชุมชน กรมพัฒนาชุมชน, 2523) หน้า 1-2.

²ศรีสว่าง พ่วงศ์แพทย์, แนวทางส่งเสริมสตรีเพื่อพัฒนาสตรี (เอกสารสภาสตรี).

สตรีจะมีบทบาทในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง เช่น ค่านิยมที่เป็นเรื่องความงามที่มุ่งเพื่อ ความอ่อนแอ ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ค่านิยมที่สังคมไม่ยอมรับ ความสามารถของสตรี และเห็นว่าสตรีควรมีบทบาทอยู่แต่ในบ้านเท่านั้น ฯลฯ ด้วยค่านิยมต่าง ๆ เหล่านี้ ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพแวดล้อมทำให้สตรีปรับตัวไม่ทัน นอกจากนี้ สตรียังมีปัญหาแตกต่างไปจากชาย เนื่องด้วยสรีระทางเพศ ทำให้เป็นข้อจำกัดที่ล้อมกรอบสตรีให้มีบทบาทที่จำกัด อันเป็นผลให้มีสถานภาพที่ด้อยกว่าชายในทุก ๆ ด้าน

พวงเพชร สุรัตน์กุล¹ ได้ทำการวิจัยเรื่องบทบาทของสตรีด้านสังคมและเศรษฐกิจ ในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้กล่าวว่า ในด้านการศึกษาสตรีเจ้านาย บุตรีขุนนางชั้นสูงเท่านั้นที่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ งานฝีมือ และกิริยามรรยาท ส่วนสตรีชาวบ้านไม่มีโอกาสเรียนหนังสือ ได้รับการอบรมเฉพาะการบ้านการเรือนเท่านั้น ภายหลังจากการมีพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 แล้วจึงทำให้สตรีและบุรุษมีโอกาสเข้ารับการศึกษาในระดับต่าง ๆ มีอัตราส่วนใกล้เคียงกัน ในด้านความเป็นอยู่ สตรีชั้นสูงมีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบาย ไม่ต้องรับผิดชอบในการเลี้ยงชีพ แต่ขาดอิสระในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเพศ ซึ่งตรงกันข้ามกับสตรีชาวบ้านที่ต้องทำงานหนัก แต่มีอิสระในการติดต่อเพศตรงข้ามมากกว่า ในทางเศรษฐกิจสมัยก่อนสภาพทั่วไปของสตรีโดยเฉพาะสตรีชั้นสูงยังด้อยกว่าชายมาก ส่วนสตรีในชนบทมีการะับผิดชอบมาก ทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน เป็นแรงงานที่สำคัญในสังคมเกษตรกรรม ต่อมาเมื่อระบบเศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเสรีนิยม ทำให้สตรีเริ่มมีการตื่นตัวและเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจปัจจุบันมีสตรีเป็นจำนวนมากได้เข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจ

¹ พวงเพชร สุรัตน์กุล, บทบาทของสตรีด้านสังคมเศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์ (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2525), หน้า 3.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์¹ ได้กล่าวถึงบทบาทสตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาว่า เนื่องจากในสมัยอยุธยาเราได้รับเอาศาสนาพราหมณ์เข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ทำให้สตรีไทยถูกเปลี่ยนไป เป็นสังคมแบบพราหมณ์คือ บทบาทของสตรีถูกจำกัดเฉพาะในครัวเรือนเท่านั้น สตรีไม่ได้รับการสนับสนุนให้มีการศึกษา และเมื่อขาดพื้นฐานทางการศึกษาแล้ว สตรีไทยในสมัยนั้นจึงมีโลกทัศน์ที่แคบ ไม่มีบทบาทใด ๆ ในสังคม บทบาทและโลกทัศน์ของสตรีได้รับการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้คลี่คลายปลดปล่อยอิทธิพลพราหมณ์ โดยนำหลักของพุทธศาสนามาแทน การคลี่คลายศาสนาพราหมณ์ออกไปจากสังคมไทยจึงกล่าวได้ว่า เป็นการยกระดับสตรีให้สูงขึ้น และสังคมไทยก็เริ่มให้การศึกษากับบุรุษและสตรีเท่าเทียมกัน โดยมีจุดเริ่มต้นจากเจ้านายชั้นสูงก่อนแล้วค่อยขยายไปสู่ราษฎร

สุมาลี จาติกวนิช² ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีส่วนก่อให้เกิดและเปลี่ยนแปลงค่านิยมของสตรีไทยว่า ปัจจัยหรือสิ่งที่จะก่อให้เกิดและเปลี่ยนแปลงค่านิยม กล่าวคือปัจจัยที่เป็นไปตามกำเนิด เช่น อุบาสัย ใจคอ สติปัญญา ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และครอบครัว ปัจจัยทางธรรมชาติ ได้แก่ ดินฟ้าอากาศ ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศ ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ศาสนา จารีตประเพณี การศึกษาอบรม ปัจจัยสื่อมวลชน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ปัจจัยทางด้านวิชาการต่าง ๆ และปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สภาพค่าครองชีพ ความสามารถในการหารายได้ ธุรกิจการค้า

¹ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, ดร. "บทบาทของสตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ : ศาสนา ความเชื่อ", สัมมนาวิชาการเรื่อง วิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย : สตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์, หน้า 1-3.

²สุมาลี จาติกวนิช, "ปัจจัยที่มีส่วนก่อให้เกิดและการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของสตรีไทย" (เอกสารสัมมนาเรื่องค่านิยมของสตรีไทยที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ, สภาสตรีแห่งชาติ), หน้า 1-3.

จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัย งานเขียนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและสถานภาพของสตรีไทย พอสรุปได้ว่า บทบาทและสถานภาพของสตรีไทยในอดีตและปัจจุบันมีความแตกต่างกันเล็กน้อย กล่าวคือ ในอดีตบทบาทและสถานภาพของสตรีไทยจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของบุรุษ สตรีมีบทบาทในฐานะบุตรสาว ภรรยา และมารดาเท่านั้น ทางด้านการศึกษายังถูกจำกัดอยู่ โดยไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับงานบ้านการเรือนเท่านั้น ส่วนในปัจจุบันนี้ สตรีไทยเริ่มมีบทบาทมากขึ้น สตรีไทยสามารถออกไปทำงานนอกบ้าน และเป็นที่ยอมรับของสังคม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แต่อย่างไรก็ตาม บทบาทในฐานะบุตรสาว ภรรยา และมารดาที่ยังคงอยู่ในสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการอบรมสั่งสอนบทบาทของสตรีจากบรรพบุรุษและวัฒนธรรมชนบทธรรมเนียมประเพณีไทยที่กำหนดว่า สตรีต้องเป็นฝ่ายพึ่งพาบุรุษอยู่ตลอดเวลา และบุรุษมีหน้าที่ในการเลี้ยงดูครอบครัว

6.2 งานวิจัยและงานเขียนเกี่ยวกับสื่อมวลชนกับสตรีในประเทศ

จากงานวิจัยและงานเขียนเกี่ยวกับสื่อมวลชนกับสตรีในประเทศ ได้เรียบเรียงตามเวลาที่ทำการศึกษาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

พนิต กุลศิริ¹ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อศึกษาบทบาทของหนังสือพิมพ์รายวันต่อการพัฒนาสตรี" โดยได้ศึกษาการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาสตรีของหนังสือพิมพ์รายวัน 8 ฉบับ คือ มติชน สยามรัฐ มาตุภูมิ ไทยรัฐ ดาวสยาม เดลินิวส์ บ้านเมือง และแนวหน้าที่พิมพ์จำหน่ายในช่วงระหว่างเดือนตุลาคม 2526-กันยายน 2527 รวม 205 ฉบับ

¹พนิต กุลศิริ, "การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อศึกษาบทบาทของหนังสือพิมพ์รายวันต่อการพัฒนาสตรี", วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528, หน้า 75-83. (อัดสำเนา)

ศึกษาปริมาณการเสนอเนื้อหา ประเภทเนื้อหา ตำแหน่งหน้าที่เสนอเนื้อหาแหล่งข้อมูล วิธีการเสนอเนื้อหาในบทบาทต่าง ๆ และทิศทางในการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาสตรี โดยแบ่งประเภทเนื้อหาเพื่อการพัฒนาสตรีเป็นด้านต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 และแผนพัฒนาสตรีระยะยาว (2525-2544) ผลจากการวิจัยสรุปได้ว่า หนังสือพิมพ์รายวันทั้ง 8 ฉบับนี้เสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับการพัฒนาสตรีเป็นปริมาณเนื้อหาน้อยมาก เมื่อเทียบกับการเสนอเนื้อหาเรื่องต่าง ๆ แต่ก็ได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาสตรีตามที่กล่าวถึงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 และแผนพัฒนาสตรีระยะยาวได้ครบทุกด้าน เนื้อหาที่เสนอมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการกำหนดค่านิยมและบทบาทเกี่ยวกับสตรีการมีส่วนร่วมในศิลปะ วัฒนธรรม และศาสนา รองลงมาได้แก่ เนื้อหาด้านคุณลักษณะส่วนตัวของสตรี เช่น การดำเนินชีวิต การดูแลร่างกายและจิตใจ เป็นต้น เนื้อหาที่เสนอน้อยที่สุดคือ ด้านชีวิตและครอบครัว โดยมีจะเสนอเนื้อหาไว้หน้าสตรีของแต่ละฉบับเสนอเนื้อหาในลักษณะที่เป็นกลางมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านลบและด้านบวก

ในปี พ.ศ. 2529 อุบลวรรณ ปิติพัฒนา ไชยิต¹ ได้ทำการศึกษาเรื่อง "นิตยสารผู้หญิงกับการให้ความรู้เพื่อพัฒนาสตรี" โดยทำการศึกษาถึงปริมาณความรู้ประเภทความรู้โดยตรงและความรู้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์กับการดำรงชีวิต และผู้อ่านนำความรู้ที่ได้มาใช้ในการพัฒนาความรู้ ความคิด ในการดำรงชีวิตของผู้อ่าน ซึ่งปรากฏว่าเนื้อหาที่มีมากที่สุดเป็นอันดับแรกคือ ด้านการเข้าใจและรู้จักชีวิตของเพื่อนมนุษย์ การปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มคนอื่น ๆ และด้านการรับรู้เข้าใจ วัฒนธรรมประเพณี สังคมรอบด้าน ซึ่งเป็นความรู้ประยุกต์ ส่วนทางด้านสารบันเทิงนิตยสารผู้หญิงจะมีมากกว่าความรู้ประยุกต์ ส่วนการนำความรู้มาใช้ในการพัฒนานั้น นิตยสารผู้หญิงมี

¹อุบลวรรณ ปิติพัฒนา ไชยิต, "บทบาทของนิตยสารผู้หญิงในการให้ความรู้เพื่อพัฒนาสตรี", วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 1-3 (อัดสำเนา).

บทบาทในการเสนอเนื้อหาด้านคุณลักษณะส่วนตัวของสตรี เช่น การดำเนินชีวิต การดูแลร่างกาย และจิตใจ ฯลฯ เป็นอันดับแรกในปริมาณเท่ากันกับการมีส่วนร่วมในสังคม เช่น บทบาทในสังคม ค่านิยม ศิลปวัฒนธรรม ส่วนด้านชีวิตและครอบครัว ซึ่งได้แก่ การเลือกคู่ครอง การครองเรือน นิตยสารผู้หญิงมีบทบาทในการเสนอความรู้ค่อนข้างน้อย

วัชรพร นีรนาทรังสรรค์¹ ได้ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและภาพของผู้หญิงในหนังสือพิมพ์รายวัน จำนวน 7 ฉบับ ได้แก่ ไทยรัฐ ดาวสยาม เดลินิวส์ บ้านเมือง ข่าวสด สยามรัฐ และมติชน ในระยะเวลา 7 เดือน คือตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2528 ถึงพฤษภาคม 2529 โดยศึกษาเนื้อหาจากหนังสือพิมพ์หน้าแรก หน้าผู้หญิง และหน้าสังคม ซึ่งจะอยู่ในรูปของข่าว บทความ สารคดี บทสัมภาษณ์ ความรู้ ตอบปัญหา และปกิณฑะทั่วไป โดยจะเป็นการศึกษาถึงเรื่องของพื้นที่ และปริมาณในการเสนอเรื่องผู้หญิง ลักษณะประเภทของเนื้อหาที่เสนอ บทบาทของผู้หญิงที่นำเสนอ ลักษณะการมองผู้หญิงที่ปรากฏในเนื้อหาอันก่อให้เกิดทัศนคติด้านใดด้านหนึ่ง และระดับของผู้หญิงที่เสนอในหนังสือพิมพ์

ผลจากการศึกษาพบว่า ในส่วนของหนังสือพิมพ์เชิงปริมาณ เนื้อหาทั้งในด้านข่าวและภาพเกี่ยวกับผู้หญิงที่เสนอในหน้าแรกจะมีน้อยมาก และข่าวที่เสนอส่วนใหญ่ก็มักจะมีลักษณะที่ก้าวร้าว เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับอาชญากรรมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งนับว่าเป็นการเสนอภาพ การเสนอเนื้อหาในด้านบวก เป็นการส่งเสริมภาพของผู้หญิง แต่เนื้อหาเหล่านั้นก็เป็นเพียงเรื่องของคนในสังคมระดับสูงเท่านั้น

¹วัชรพร นีรนาทรังสรรค์, "บทบาทของสตรีในหน้าหนังสือพิมพ์", สื่อมวลชนปริทัศน์

สำหรับหนังสือพิมพ์คุณภาพนั้น จะให้ความสำคัญกับผู้หญิงน้อยมากในการเสนอข่าวในหน้าแรกและหน้าสังคม โดยเฉพาะในหน้าสังคมจะมีข่าวเกี่ยวกับผู้หญิงในอัตราที่น้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลยในบางฉบับ อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ประเภทนี้ก็ยังคงสะท้อนภาพของผู้หญิงมีคุณค่าและมีบทบาทต่อสังคมมากกว่าหนังสือพิมพ์เชิงปริมาณ

6.3 งานวิจัยและงานเขียนที่เกี่ยวกับภาพสะท้อนบทบาทและสถานภาพผู้หญิงจากสื่อมวลชนในต่างประเทศ

1. โดมินิค (Dominick) และเกล (Gail)¹ ได้ทำการศึกษาเรื่องภาพสะท้อนผู้หญิงจากโฆษณาทางโทรทัศน์ (The Image of Women in Network TV Commercials) และบัทเลอร์ (Butler) ก็ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับภาพสะท้อนของสตรี (The Passive Comparative Image) งานศึกษาทั้งสองชิ้น ได้คำตอบที่ใกล้เคียงกันคือ แม้ว่าลักษณะทางกายภาพของตัวละครที่เป็นหญิงจะใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริง แต่สิ่งที่อาจจะเรียกได้ว่าบิดเบือนไปก็คือ บทบาทของผู้หญิงในสังคม และสถานภาพบางอย่าง เช่น ในสื่อมวลชนส่วนมากผู้หญิงยังมีอาชีพแม่บ้านเพียงอย่างเดียว หรือถ้าจะทำงาน ก็เป็นงานประเภทเลขานุการ ครูพยาบาล ฯลฯ ซึ่งเป็นอาชีพที่เชื่อกันว่าโดยทั่วไปแล้ว เป็นอาชีพของผู้หญิง ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงผู้หญิงยังทำอาชีพอื่น ๆ อีกเช่น สถาปนิก วิศวกร ทนายความ นักวิทยาศาสตร์ ฯลฯ แต่ดูเหมือนว่าสื่อมวลชนยังย้ำภาพพจน์ของผู้หญิงตามค่านิยมเดิม

¹Dominick, Joseph and Gail Ranch, "The Image of Women in Network TV Commercials," In Journal of Broadcasting 16,3 (1972) : pp. 259-265.

2. มาร์เกตต์ (Marquez)¹ แห่งมหาวิทยาลัยวิสคอนซินได้ศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างวัฒนธรรมกับเนื้อหาของสื่อโฆษณาทางสิ่งพิมพ์ในประเทศไทย" (A Comparative Analysis of Culture and the Cultural Content of Printed Media Advertising in the Philippines & Thailand) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจากหนังสือพิมพ์รายวัน 2 ฉบับ กับนิตยสาร 2 ฉบับในประเทศไทยและฟิลิปปินส์ เพื่อพิจารณาถึงโครงสร้างทางวัฒนธรรมในบทบาทของสตรีและบุรุษ รวมทั้งความคิดรวบยอด (Concept) ของคุณลักษณะของเพศชายและหญิงในโฆษณา จากการศึกษาพบว่า บทบาทของหญิงและชายกับคุณลักษณะของทั้งสองเพศในโฆษณาของทั้งไทยและฟิลิปปินส์ ได้แสดงให้เห็นถึงการรับอิทธิพลจากทางตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด เขากล่าวว่า ประเทศที่เทคโนโลยียังไม่ได้พัฒนาอย่างทั้งสองประเทศนี้ มักจะไม่ค่อยมีการแบ่งแยกระหว่างชนชั้นมากนัก โฆษณาที่ออกมาจึงได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทในการเป็นผู้นำครอบครัวของเพศชาย และบทบาทของการเป็นแม่บ้านในเพศหญิง นอกจากนี้ ก็ยังได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ชายเปรียบเสมือนพ่อค้าที่มีความแข็งแรง มีอำนาจเหนือผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิงจะเปรียบเสมือนสินค้าที่สามารถขายได้ มีความอ่อนโยน และอยู่ใต้อำนาจของผู้ชาย

3. บัสบี้ (Busby)² ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาเกี่ยวกับบทบาททางเพศในสื่อมวลชน (Sex Role Research on the Mass Media) โดยการวิเคราะห์เนื้อหาของโฆษณาทางโทรทัศน์ พบภาพสะท้อนผู้หญิงดังนี้

¹Marquez, Flardelinala T, A Comparative Analysis of Culture and the Cultural Content of Printed Media Advertising in the Philippines and Thailand (University of Wisconsin, 1973), PP.333.

²Busby, Linda J. "Sex Role Research on the Mass Media", In Journal of Communication 25,4 (1975) : pp.107-131.

- 37.5% ของเนื้อหาได้แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงต้องอยู่ใต้อำนาจของผู้ชาย
- 33.9% แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงต้องขึ้นอยู่กับผู้ชาย
- 24.3% แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงเป็นเพศที่เชื่อฟัง หัวอ่อน
- 16.7% แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศ
- 17.1% แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงโง่
- 42.6% แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงต้องรับภาระงานในบ้าน

4. กาลาซเซอร์ (Gallagher)¹ ได้ศึกษาถึงภาพพจน์ของผู้หญิงที่สะท้อนออกมาจากสื่อมวลชน (The Image Reflected by Mass Media) โดยศึกษาจากประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชีย ได้แก่ ญี่ปุ่น อินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศ จีน และฟิลิปปินส์ พบว่าพฤติกรรมของสื่อที่มีต่อผู้หญิงนั้นแตกต่างกัน และเมื่อคิดอย่างน่าเกลียด ผู้หญิงและปัญหาของผู้หญิงถูกมองว่าเป็นข่าวที่ไม่มีความสำคัญ ส่วนเนื้อหาของสื่อที่ให้ความบันเทิงก็จะเสนอผู้หญิงในลักษณะเฉื่อยช้า ไม่มีอิสระ มีภาระนอกบ้านเพียงเล็กน้อย ส่วนในโฆษณาที่เช่นกัน ผู้หญิงถูกจำกัดให้อยู่ใต้อำนาจของผู้ชาย

5. กาลาซเซอร์ (Gallagher)² ได้ศึกษาเรื่องโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกันศึกษาเฉพาะกรณีผู้หญิงกับสื่อ (Unequal Opportunitites : The Case of Women & The Media) ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบของผู้หญิงในสื่อมวลชน พบว่าภาพสะท้อนของ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹Gallagher, Margaret, "The Image Reflected by Mass Media : Stereotype (b) Image of Women," In Image of Women in the Mass Media (Paris : UNESCO International Commission for the Study of Communication Problems, 1980), pp.1-27.

²Gallagher, Margaret, Unequal Opportunities: The Case of Women and the Media (Plus : Vneses, 1981), pp.35-78.

ผู้หญิงในสื่อมวลชนส่วนมากจะมีลักษณะที่ออกมาในแนวเดียวกัน แม้ประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์ เช่น จีน และประเทศทางแถบยุโรปตะวันออก ซึ่งมีรัฐบาลเป็นผู้ควบคุมสื่อ ภาพสะท้อนของผู้หญิงจะออกมาในด้านลบมากกว่า และก็ยังคงไว้ซึ่งสภาพที่แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชายอยู่นั่นเอง ฉะนั้น ภาพสะท้อนของผู้หญิงในสื่อต่าง ๆ จึงอยู่ในขอบเขตอันจำกัด ไม่ว่าจะเป็นสื่อภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ก็ตาม ผู้หญิงจะถูกจำกัดบทบาทเฉพาะในบ้านและเรื่องของครอบครัว นอกจากนี้ ผู้หญิงจะถูกถ่ายทอดออกมาในลักษณะที่ต้อยกกว่าบุรุษ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

6. โรบินสัน¹ ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงภาพพจน์ของผู้หญิงและงานในนิตยสารแคนาดาและอเมริกา โดยศึกษาภาพพจน์ผู้หญิงในนิตยสาร 3 ประเภท คือ นิตยสารทั่วไป (General Magazines) นิตยสารผู้หญิง (Women's Magazines) และนิตยสารของชนชั้นสูง (Elite Magazines) ผลการศึกษาพบว่า ภาพพจน์ผู้หญิงที่สะท้อนมาจากนิตยสารสตรี ก่อน ค.ศ. 1970 กับหลัง ค.ศ. 1970 แตกต่างกัน กล่าวคือภาพพจน์ของผู้หญิงก่อน ค.ศ. 1970 เป็นลักษณะ "ผู้หญิงทำงาน" การเปลี่ยนคู่ครองและการหย่าร้าง สิทธิสตรี และการเคลื่อนไหวในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ ในปี ค.ศ. 1977 ได้พบว่า ค่านิยมของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไป โดยสตรีในช่วงอายุ 18-29 ปี นิยมการมีส่วนร่วมในชีวิตสมรส (Share Marriage) และมีความเชื่อว่าผู้หญิงควรทำงาน ส่วนความแตกต่างระหว่างบทบาทสตรีที่สะท้อนจากนิตยสารสตรีของแคนาดาและอเมริกามีสภาพแตกต่างกันน้อยมาก โดยเฉพาะในปัจจุบันต่างก็เสนอบทบาทสตรีที่มี

¹Robinson, G.J., "Changing Canadian and U.S. Magazine Portrayals of Women and World" Mass Communication Review Yearbook, pp.229-247. Edited by Ellen Wartella D. Charles Whitney and Sven Windal.

ความสามารถในการทำงาน การเปลี่ยนคูครอง และการหย่าร้าง ลิทธิสตรี และการเคลื่อนไหว
ทางการเมืองของสตรี เป็นต้น

จากงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อมวลชนกับสตรี ทั้งในและต่างประเทศต่างก็เสนอภาพสะท้อน
ของผู้หญิงในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ผู้หญิงจะมีบทบาทและสถานภาพที่ต่ำกว่าผู้ชายทั้งด้าน
ครอบครัว อาชีพการงาน และอื่น ๆ บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงจะถูกจำกัดบทบาทในฐานะ
ลูกสาว ภรรยา และมารดาที่ดีเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสื่อมวลชนก็ยังเสนอภาพ
สะท้อนในทางดีมากขึ้น คือ เสนอภาพของผู้หญิงทำงานมากขึ้น ตามสภาพความเป็นจริงในสังคม
ขณะนั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย